

ILVANA ČENGIĆ

Univerzitet u Sarajevu

stručni rad

Izvještavanje njemačkog sedmičnog časopisa Der Spiegel o ratnim zločinima počinjenim tokom oružanih sukoba u jugoslovenskim republikama nakon raspada SFRJ

Nakon početka oružanih sukoba, prvo u Sloveniji, nakon toga u Hrvatskoj pa u Bosni i Hercegovini, bilo je potrebno evropsku i svjetsku javnost upoznati sa masovnim ubistvima, logorima, silovanjima i protjerivanjima. Mediji, posebno inostrani, koji su o tome izvještavali, imali su izuzetno važnu ulogu u formiranju javnog mnijenja u Evropi i svijetu, kao i za političke odluke koje su donošene u vezi sa načinom rješavanja krize u srcu Evrope pred kraj XX stoljeća. S tim u vezi, ovaj istraživački rad predstavlja analizu izvještavanja jednog od najvažnijih stranih časopisa *Der Spiegel*, koji je putem reportera sa terena, ali i stalnih dopisnika, njemačku, evropsku i svjetsku javnost informisao o oružanim sukobima kao i počinjenim ratnim zločinima. U radu je predstavljena detaljna analiza *Der Spiegelovih* izvještaja s jasnim i preciznim kvantitativnim pokazateljima o vrsti, mjestu, počiniocima i žrtvama počinjenih ratnih zločina.

Ključne riječi: *Der Spiegel*; oružani sukob; ratni zločini; mediji

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je u posljednjoj deceniji svog postojanja prošla kroz iznimno buran period – ekonomska kriza, politički skandali, raspad, oružani sukob. Svjetska javnost je sa velikom pažnjom pratila događaje u ovoj, nekada respektabilnoj evropskoj državi, čiji su ekonomski, politički, nacionalni i vjerski problemi predstavljali faktore nestabilnosti ne samo za Balkan, nego i šire.

1. MEDIJI I IZVJEŠTAVANJE O RATNIM DOGAĐAJIMA

Mediji, kao kanali za posredovanje poruka i informacija od komunikatora do recipijenta, postali su iznimno važan segment savremenog društva, te je naš život bez medija postao nezamisliv. Kao svojevrsno tržište mediji omogućavaju pristup svim oblicima ljudskog djelovanja (Bal 1997). Masovni mediji su posebno bitni „jer nas povezuju sa svetom koji se nalazi izvan naše privatne sfere” (Tjurou 2012: 51), te stoga predstavljaju svojevrsnu industriju i društvenu silu.

To posebno dolazi do izražaja kada pratimo vijesti i događaje kojima uživo nismo u prilici da prisustvujemo. S tim u vezi velika je odgovornost na novinarima/istraživačima. Novinarski istraživač polazi vazda od vlastite kulturne i civilizacijske baštine. „Ona nije uniformirana ni u jednoj sredini, pa su civilizacijski sukobi ne samo mogući nego nerijetko neizbježni unutar obavijesnog prostora iste države“ (Bešker 2004: 101).

Prema Tjurou (2012) kategorizacija razloga korištenja masovnih medija je sljedeća:

1. Uživanje
2. Druženje
3. Praćenje
4. Tumačenje

Informacija (lat. *informatio* – izvještaj, obavještenje) kao svako novostečeno sa/znanje postala je najtraženija i najdragocjenija roba, „otuda i tolika “žed” subjekata društvene prakse za istinitim porukama, informacijama oficijelnih agenasa informativne prakse” (Đorđević 1989: 31). Sa aspekta profesionalnog novinarstva, „smatra se da je poruka istinita ako je njena sastavna faktografija istinita, tj. ako su upotrijebljeni simboli (fakti, podaci, činjenice, faksimili...) istiniti” (Fejzić-Čengić 2004: 100). Nuhic (prema Fejzić-Čengić 2007: 95) tvrdi da „... u praksi novinarstva treba naznačiti stajalište da pojmovi objektivnosti informacije i istine informacije nisu identični”, te da je objektivnost samo jedan od kriterija istine informacije i predstavlja „tek njen donji prag. Ispod toga je laž” (Ibidem). Također je potrebno napraviti razliku između vijesti i istine, s obzirom da je „funkcija vijesti da signalizira neki

dogadjaj, funkcija istine je da skrivene fakte iznese na vidjelo, da ih postavi u međusoban odnos, te da sačini sliku stvarnosti na temelju koje ljudi mogu djelovati” (Lipmann 1995: 256).

Kada je u pitanju istinitost informacije, treba imati u vidu i značenje interpretacije informacije, te mogućnost šuma odnosno smetnje u komunikaciji. Stoga „svakodnevnu istinu, često, ne posjeduje nijedan pojedinac a priori, pa ni komunikator, niti njegov urednik” (Fejzić-Čengić 2007: 95). Izvori su također jedan od bitnih segmenata istine i objektivnosti, te postaju „najvažnije profesionalno pitanje dobrog novinarstva” (Fejzić-Čengić 2014: 84).

Teorija mas-medijske informacije razlikuje empirijske i medijske događaje, s obzirom da postoje različiti kriteriji koje „jedan događaj mora ispuniti da bi postao medijskim, odnosno da bi njegova verbalno-simbolička prezentacija bila uključena u proces desiminacije kroz kanale masovnog komuniciranja” (Kurtić 2000: 107). Neki od spomenutih kriterija su relevantnost, korisnost, zanimljivost, utjecaj, blizina, sukob, neobičnost, važnost itd. Publika masovnih medija je vremenski i prostorno raspršena, nehomogena, bez međusobne interakcije. „Ti pojedinci nisu ni prostorno ni vremenski nigdje okupljeni, već postoje kao razdvojeni, usamljeni, atomizirani pojedinci savremenog masovnog društva” (Vreg 1991: 42). Kada su u pitanju kategorije publike štampanih medija, teoretičar Mek Kvejl (prema Tomić 2003) razlikuje četiri vrste:

1. potencijalna ili totalna čitalačka publika (svi koji znaju i imaju naviku čitati);
2. kupci novina ili časopisa (broj prodatih primjeraka);
3. publika jedne rubrike ili publikacije;
4. tematska novinska publika (sportske ili kulturne).

Ako se javnost (lat. publicus) u klasičnom smislu definira kao „komunikativna aktivnost, kojom se zaokuplja pažnja građana, odnosno skup građana, koji usmjeravaju svoju pažnju na pitanja od općeg interesa” (Tucaković 2004: 139), iz same definicije vidljivo je da se javnost tretira prvenstveno kao recipijent medijskih sadržaja, a ne njihov aktivni učesnik (Tompson 2000). Neki teoretičari smatraju i da „masovna komunikacija omogućava

neograničeno proširenje sfere političke javnosti” (Nuhanović 1998: 9) te da su javnost i javno mnijenje „obmana koju su ustvari stvorili sami političari i postavili je na scenu društvenih zbivanja” (Kečo–Isaković 2006: 67). S tim u vezi može se iskazati i stav da „elita pomoću različitih sredstava i na različite načine predstavlja svoj interes kao javni interes, a zatim se pretvara da radi u skladu sa interesima javnosti” (Vočkić–Avdagić 2002: 22). Takav primjer je izvještavanje o postojanju logora u Bosni i Hercegovini:

"Ovdje je potrebno kritičnije misliti, posebno o tome kako i kada je slika došla u eter? Snimci o logorima u Bosni i Hercegovini emitovani su tek kada je vlasti u SAD to konveriralo, i kada je mislila da nešto po tom pitanju treba poduzeti. Opsežnim istraživanjima promjene mišljenja otkriveni su sistemski, a u nekim slučajevima i dramatični učinci tv vijesti" (Nuhanović 2005: 198).

Bitan segment je i određivanje stvarnog medijskog utjecaja na javno mnijenje, s obzirom na to da treba imati u vidu kako „vrlo malo ljudi o političkim događajima zna nešto više od onoga što prenose mediji” (Nuhanović 2005: 197), što može voditi zaključku da je „sporna tvrdnja da mediji stvaraju javno mnijenje samo izvještavanjem o događajima” (Ibidem). Očekuje se da mediji tumače događaje, „drugim rečima, postoji očekivanje – moralna obaveza, ako hoćete – da mediji rade u javnom interesu” (Dej 2004: 63).

Zahtjevan zadatak za medije i novinare je izvještavanje o kriznim situacijama, posebno oružanim sukobima. „Novinari već odavno prate vojne djelatnosti – kako u ratu, tako i u miru. Čitavo vrijeme vojni autoriteti pokušavaju ograničiti protok informacija koje bi mogle koristiti njihovim neprijateljima” (Cutlip, Center, Broom 2000: 509). Novinarstvo je zbog impetiva izvještavanja u takvim sulovima, ali ne samo zbog toga, postalo opasno zanimanje. „Hapšenja, ubistva, progona i maltretiranja novinara nisu ni danas retka pojava” (Bjelica 1983: 90). Postavlja se pitanje na koji način novinari adekvatno mogu odgovoriti zahtjevima koje pred njih kao profesionalce postavlja oružani sukob sa aspekta odgovornosti prema istinitom i objektivnom izvještavanju.

"U ratu se pogotovu ne sme (i ne može) ostati neutralan, takozvani objektivni izveštač. Prema tome, vrednovanje

je i ovdje nerazdvojni deo novinarstva, čak je u ratu još više prisutno. I ako prihvatimo stanovište o dve osnovne vrste rata, o oslobodilačkom i agresorskom, onda je jasno da stavovi ratnih izveštača mogu u svojoj osnovi da budu dvojaki: da podržavaju pravedan i da osuđuju nepravedan rat" (Slavković 1988: 210).

U izvještavanju sa svjetskih kriznih žarišta pitanje profesionalne etike je od iznimne važnosti zbog posljedica koje ono može odnosno čak i treba izazvati i predstavlja dodatnu odgovornost kako novinara tako i medijskog servisa za koji radi (Žaket: 2007: 30).

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

U ovom radu analizirali smo izvještavanje njemačkog sedmičnog časopisa *Der Spiegel* u razdoblju 1991–1996. godina. *Der Spiegel* (njem. ogledalo), osnovan 1947. godine, jedan je od najznačajnijih i najutjecajnijih političkih magazina u Evropi. Od početka jugoslavenske krize pomno je pratio razvoj situacije, te je čitaoce širom svijeta, putem stalnih dopisnika ili reportera s terena, svake sedmice detaljno informirao o raspadu Jugoslavije, osamostaljenju njenih republika, oružanim sukobima, ratnim zločinima, političkim kontekstima, diplomatskim ne/uspjesima, izbjegličkim krizama, odnosu međunarodne zajednice i sl. *Der Spiegel*ovo izvještavanje bilo je važno i za formiranje evropskog javnog mnijenja, ali i za eventualne diplomatske akcije međunarodne zajednice.

Ovim istraživanjem pokušali smo odgovoriti na pitanje da li je *Der Spiegel* svojim izvještavanjem uspio protumačiti vrlo složenu političku situaciju jugoslavenskih republika, vjerske, nacionalne i kulturno–historijske specifičnosti ovog prstora, te svojim čitaocima širom Evrope i svijeta ponuditi bolje razumijevanje uzročno–posljedičnih odnosa koji su doveli do ratnih sukoba, razaranja, raseljavanja, ratnih zločina i zločina genocida.

Polazeći od pretpostavke profesionalnog i nepristrasnog izvještavanja jednog od najutjecajnijih evropskih političkih magazina, analizirali smo izvještavanje o ratnim zločinima. *Ratni zločini* su tema kojoj je *Der Spiegel* poklonio posebnu pažnju, te će u ovom radu biti predstavljeni najznačajniji sadržaji tog izvještavanja, podijeljeni u šest tematskih dijelova: 1. *Masovna*

ubistva; 2. Logori; 3. Silovanja; 4. Protjerivanja; 5. Uništavanje vjerskih i kulturnih dobara; 6. Masovne grobnice. To su ujedno teme su o kojima je *Der Spiegel* najčešće informisao javnost.

Razdoblje istraživanja koji smo obuhvatili je 1991–1996. godina. Godine 1991. počinju oružani sukobi na teritoriji jugoslavenskih republika, a analizu završavamo s 1996. godinom, u kojoj definitivno postaju jasne razmjere zločina genocida počinjenog u sigurnoj zoni UN-a Srebrenica 1995. godine zahvaljujući otkrivanju masovnih grobnica.

Metoda korištena za ovo istraživanje je analiza sadržaja, a svaki od šest analiziranih segmenata prezentiran je u kvantitativnom pregledu u kojem smo naveli broj izvještaja po godinama i republikama iz kojih se izvještava, tu kroz kvalitativnu analizu – ko su počinioci, a ko žrtve. Pored ovih podataka prezentirali smo segmente *Der Spiegelovog* izvještavanja koji obiluju vrlo detaljnim informacijama o samim zločinima, na osnovu kojih možemo steći jasniju sliku kako je *Der Spiegel* njemačku, evropsku i svjetsku javnost informisao o ovim događajima u periodu 1991–1996.

Za analizu smo koristili originalne *Der Spiegelove* izvještaje iz perioda 1991–1996. na njemačkom jeziku, dostupne u word i pdf formatu na zvaničnoj stranici <http://www.spiegel.de>. Za potrebe ovog rada analizirali smo ukupno 680 članaka različitih žanrova koji na bilo koji način tretiraju zemlje bivše Jugoslavije, te smo utvrdili da je *Der Spiegel* o ratnim zločinima izvještavao u 104 članka. Taj broj korišten je za kvantitativnu i kvalitativnu analizu. Od toga smo u poglavljima koja slijede citirali dijelove iz 23 objavljena članka.

Napominjemo da ćemo u ovom radu koristiti naziv Bošnjaci, koji je zvaničan naziv nacionalne skupine od 1993. godine, izuzev u prijevodima korištenih *Der Spiegelovih* izvještaja, gdje se Bošnjaci nazivaju bosanskim muslimanima.

3. IZVJEŠTAVANJE O RATNIM ZLOČINIMA TOKOM ORUŽANIH SUKOBNA NA TERITORIJI JUGOSLOVENSkih REPUBLIKA NAKON SFRJ

3.1. *Der Spiegelovo* izvještavanje o masovnim ubistvima

O masovnim ubistvima *Der Spiegel* u periodu između 1991. i 1996. godine izvještava 13 puta. Svi izvještaji se odnose na Bosnu i Hercegovinu. Tri su iz 1992, jedan iz 1993, tri iz 1994, dva iz 1995. i četiri iz 1996. godine. Jedan

izvještaj tretira ubistva od strane hrvatskih snaga, jedan od bošnjačkih, dok ostalih 11 tretira masovna ubistva od strane srpskih snaga.

U izdanju od 08. 06. 1992. godine *Der Spiegel* izvještava o masovnom ubistvu civila nedaleko od Nove Kasabe. Svjedokinja izjavljuje da se radi o Bošnjacima koji su bili u autobusu zaustavljenom od srpskih snaga dva kilometra od Nove Kasabe.

„Na vrelom asfaltu leži 16 muških leševa. Iznad njih se nalazi crni oblak muha. Nekoliko koraka pored nalazi se 13 dodatnih leševa. Mrtvima se na glavi nalaze male, krvlju skorene rupe – sve na istom mjestu. Muškarci su ubijani sa male udaljenosti. Svi nose civilnu odjeću.“ (*Der Spiegel* 24/1992: 157)

U izdanju od 13. 06. 1994. godine *Der Spiegel* piše o masovnom ubistvu civila od strane bošnjačkih snaga.

„U sjevernoj Bosni ne nedostaje ni srpskih žrtava, pravoslavaca. Već dugo 29-godišnja Radmila ne smije izaći na ulice Kotor Varoši, mjesta 40 kilometara udaljenog od Banja Luke. Ona navodi da je jedina preživjela svjedokinja masakra, u kojem je njen oselo u septembru 1992. godine ugašeno. Muslimani su u šest ujutru zapalili kuće i ubili stanovnike. Na njenim vratima nema pločice sa imenom. Radmila poznaje ubice, a ubice znaju da je ona još živa.“ (*Der Spiegel* 24/1994: 145)

U izdanju od 29. 05. 1995. godine *Der Spiegel* informira o masakru na Tuzlanskoj kapiji.

„Slike užasa sa dva omladinska okupljanja, obogaljeni, otkinuti udovi i ljudska tijela koja leže u lokvama krvi, još jednom su predočili svu brutalnost srpskih okupatora. General Mladić je za masakr dao jednostavno objašnjenje: ‘Ko pod zaštitom NATO-a napadne naše položaje, mora računati na odmazdu’.“ (*Der Spiegel* 22/1995: 140)

Der Spigelovo izdanje od 04. 09. 1995. godine donosi detalje o masakru kod

sarajevske tržnice, te detalje o nekim žrtvama i njihovim porodicama. U masakru na Markalama 28. 08. 1995. godine ubijeno je 43 a ranjen 81 civil (Karović-Babić 2014). Tako, između ostalog, izvještava i o Sabaheti (22) i njenom ocu Ajdinu Vukotiću (58), koji su tom prilikom ubijeni.

„Stari vojnik Vukotić je čuo granatu. Po izjavama svjedoka, straga se bacio na Sabahetu da je zaštititi. Tako su ih našli, oca preko kćerke, ubijeni sa više gelera. Sabahetu je bilo teško identificirati jer joj je bila otkinuta glava. Pored nje se nalazila njena crna torba. Granate su nosile vizit-kartu: oznaka „MK MZM KV 9307“. Slova MK označavaju tip granate; MZM označava da se radi o smrtonosnoj granati a ne municiji za vježbu; 9307 označava da je napravljena u julu 1993 godine; KV je oznaka za fabriku Krušik u Valjevu, Srbija.“ (*Der Spiegel* 36/1995: 32)

U izdanju od 08. 01. 1996. godine *Der Spiegel*, u kontekstu procesuiranja ratnih zločina, izvještava o masovnom ubistvu civila – Bošnjaka u selu Stupni Dol oktobra 1993. godine od strane hrvatskih snaga, na čelu sa brigadirom Ivicom Rajićem, koji su prethodno otvorili vatru na humanitarni konvoj UN-a, koji se kretao prema spomenutom selu.

„Nakon tri dana lutanja plavi šljemovi su stigli na svoj cilj u centralnoj Bosni. Tamo su bili svjedoci masakra koji su spomenute hrvatske snage upravo izvršile. U ruševinama potpuno spaljenog sela Stupni Dol našli su 16 leševa žena i djece. Ostalih 80 građana gubi se svaki trag.“ (*Der Spiegel* 2/1996: 116)

3.2. *Der Spiegel*ovo izvještavanje o logorima – mjestima masovnog zatočenja

O logorima *Der Spiegel* javnost informira jedanaest puta. Od toga šest puta u izdanjima iz 1992. godine, dva puta u izdanjima iz 1993. godine, jednom u izdanju iz 1994. godine, te dva puta u izdanjima iz 1996. godine. U 10 od ukupno 11 izvještaja radi se o srpskim logorima u kojima su uglavnom zatočeni Bošnjaci, ali se u slučaju logora Omarska spominju i zatočenicima hrvatske nacionalnosti. Samo jedan izvještaj tretira logore sa zatočenicima srpske nacionalnosti. Pet prvih izvještaja iz 1992. godine tretiraju još uvijek aktivne

logore, dok izvještaji kasnijih izdanja donose izjave svjedoka odnosno bivših zatočenika logora.

U izdanju od 17. 08. 1992. godine *Der Spiegel* donosi izvještaj iz logora Manjača, smještenog oko 20 km od Banja Luke, gdje je dopušten ulazak britanske delegacije na čelu sa Paddyem Ashdownom. U tom trenutku se u logoru Manjača nalazilo oko 3.500 zatvorenika, uglavnom Bošnjaka.

„Pogled posjetioca pada na jedan prizor: U nekoliko redova koji se doimaju beskonačnim, stotine zatvorenika zbijenih jedni na druge sjede na otrcanim krpama i piloti. Većina ih je mršava do kostiju. Zatvorenici su duboko pogeli glave. Koga pitaju, taj pristojno odgovara: „U ovom logoru je sve u redu“. Nakon toga brzo pogledaju čuvaru, koji stoje iza svakog koji postavlja pitanja i čije je samo prisustvo dovoljno upozorenje za očajnike da svoju sudbinu ne trebaju pogoršavati time što će se žaliti.“ (*Der Spiegel* 34/1992: 135)

Tom prilikom, Božo Popović, upravnik logora, tvrdi kako se prema zatvorenicima postupa u skladu sa 4. Ženevskom konvencijom, te kako su im uslovi života daleko bolji od onih koje njegovi vojnici imaju na frontu.

„Logori kao što je naš, tvrdi jedan od čuvara, nisu fabrike smrti. Opasni su privatni logori, koje niko ne drži pod kontrolom a kojih ima preko 500. Tamo se masakrira, likvidira, kolje. Niko ne zna koliko tačno Srba ima svoja privatna mučilišta.“ (*Der Spiegel* 34/1992: 135)

U izdanju od 12. 10. 1992. godine *Der Spiegel* donosi izjave preživjelih svjedoka iz logora Omarska.

„Njihove izjave potvrđuju nagađanja o srednjovjekovnim mučenjima, kojima su podvrgnuti muslimanski zatvorenici u logorima. Nekima su pričvrstili genitalije na bager, te ih tako dizali, drugima su bijesni psi otrgali iste. Mnogi su morali da piju prljavo motorno ulje. U jednom selu u blizini Prijedora srpski seljaci su prijetili protestom – smrad leševa, koji se dovoze kamionima i istovaraju u jednu

staru rudničku jamu postao je neizdržljiv, tvrdi jedan od preživjelih svjedoka.“ (*Der Spiegel* 42/1992: 202)

U izdanju od 28. 12. 1992. godine *Der Spiegel*ov reporter je u posjeti beogradskim bolnicama, u kojima se nalaze bivši zatočenici logora, kao i institucijama u Srbiji koje se bave ratnim zločinima. Tako se izvještava o rezultatima analize Vojne medicinske akademije iz Beograda, koja je provedena na grupi Srba, bivših zatočenika u hrvatskim zatvorima.

„Elektrošokovi na genitalijama, višednevno silovanje ženskih žrtava, vješanje na drvetu tokom zime na –15 stepeni i polijevanje hladnom vodom, vrela tuširanja sa ciljem izazivanja opekotina, masturbacija pred Titovom slikom, tjeranje zatočenica da gutaju spermu hrvatskih boraca.“ (*Der Spiegel* 53/1992: 115)

Vojin Dabić iz beogradske komisije za otkrivanje kršenja ljudskih prava tvrdi kako se:

„...u logorima koje drže muslimani Srbe redovno primoravaju na homoseksualne odnose, čak i jedni između drugih dok ih mučitelji posmatraju. Posebno se sveštenici muče nastranim seksom.“ (*Der Spiegel* 53/1992: 115)

U izdanju od 21. 02. 1994. godine *Der Spiegel* informira javnost o hapšenju na teritoriji Njemačke Duška Tadića, optuženog za ratne zločine u logoru Omarska. Tom prilikom *Der Spiegel* donosi dijelove svjedočenja bivših zatočenika logora Omarska:

„Morao sam trojici drugih zatvorenika zubima otrgnuti testise. To sam i učinio. Urlali su od bolova. Onda su im nasuli motorno ulje u usta, nakon čega su im usne proboli žicom.“ (*Der Spiegel* 8/1994: 75)

3.3. *Der Spiegel*ovo izvještavanje o zločinima silovanja

O zločinima silovanja *Der Spiegel* izvještava 13 puta. Silovanje tokom oružanih sukoba „ne predstavlja primarno seksualni već agresivni čin sa ciljem uništavanja ljudskog dostojanstva žrtve i njenog ponižavanja“ (Stiglmeier 1993: 220). O zločinu silovanja *Der Spiegel* izvještava tri puta u izdanjima iz 1992.

godine, osam puta u izdanjima iz 1993. godine, te po jednom u izdanju iz 1994. i 1996. godine. U osam izvještaja žrtve silovanja su isključivo Bošnjakinje koje su silovali srpski vojnici, u jednom izvještaju bošnjačke i hrvatske žene koje su silovali također srpski borci. U dva navrata se spominju silovanja Hrvatica od strane vojnika Armije Republike Bosne i Hercegovine, te preživjelih logoraša, dok se u dva izvještaja govori o silovanju srpskih žena od strane bošnjačkih i hrvatskih boraca.

Tako *Der Spiegel* u izdanju od 07. 12. 1992. godine donosi podatke o bivšim zatočenicima logora Trnopolje kod Prijedora, te prenosi izjave žrtava silovanja.

„Fahma, 38, bila je zatočnica logora Trnopolje sa svojom kćerkom. «Odveli su me iz barake, silovali i udarali, nakon čega su mi noge bile potpuno crne od udaraca. Vojnici su bili vrlo grubi, kleli su nas. Istoga dana su ubili mnogo ljudi, prerezali su im vratove, mrtvi su bili naslagani jedni na druge. Onda su četnici odveli moju Jasminku, moju četrnaestogodišnjakinju.“ (*Der Spiegel* 50/1992: 184)

Der Spiegel u izdanju od 28. 12. 1992. godine izvještava o silovanjima nad srpskim ženama, počinjenim od strane bošnjačkih i hrvatskih boraca. *Der Spiegel*ov reporter je posjetio Psihijatrijsku kliniku u Beogradu, u kojoj su se, između ostalih, nalazile i žrtve silovanja.

„Snežana K, 34, je upravo primljena na Psihijatrijsku kliniku. Skočila je sa prvog sprata porodilišta – u sedmom mjesecu trudnoće. Borci bosanskog predsjednika Muslimana Alije Izetbegovića su skoro sve žene pustili iz logora nakon petog mjeseca trudnoće. ‘Sada moraš roditi Muslimana’. Dijete po islamskim principima uzima vjeru i nacionalnost oca.“ (*Der Spiegel* 53/1992: 114-115)

U istom izdanju *Der Spiegel*ov reporter je posjetio i Porodilište Kliničkog centra u Beogradu, te donosi informaciju da žene koje su rodile djecu kao plod silovanja, istu daju odmah na usvajanje. Navodi se primjer Jelene B., 28, medicinske sestre iz Brčkog, koja je pri povratku iz Njemačke zarobljena od strane hrvatskih snaga kod Siska, te odvedena u Rafineriju nafte u Slavskom Brodu, gdje se susrela sa drugim zatočenicama.

„Sve žene su svakodnevno silovane nezamislivom brutalnošću, često od strane 5 do 6 muškaraca. Jedna dvanaestogodišnjakinja je morala da ih poslužuje naga. Najgore je bilo kada su se vraćali sa fronta i proslavljali svoje pobjede.“ (*Der Spiegel* 53/1992: 114)

*Der Spiegel*ov reporter Walter Mayr u izdanju od 19. 04. 1993. godine izvještava iz prihvatnog centra u Tuzli, gdje se, između ostalih, nalaze i žrtve silovanja. Na tuzlanskom odjeljenju ginekologije susreće Samiru Gerović, četvoripogodišnju djevojčicu iz Cerske, koja je sa majkom i sestrom tokom 1992. godine bila zatočenica logora Pilica i Batković. Nakon dolaska u logor Pilica, Samira je nestala.

„Nekoliko sati kasnije majka je našla svoje dijete iza jednog paravana, bez svijesti, sa pjenom oko usta i krvavim bokovima. Ljekari u Tuzli su utvrdili pokušaj silovanja, s obzirom da sam čin u toj uzrasnoj dobi nije moguć. Ginekolozi tvrde da su silovatelji troipogodišnjakinji rastrgali himen, te je nakon toga ostavili.“ (*Der Spiegel* 16/1993: 188–189)

Kada su u pitanju izvještaji o silovanju hrvatskih žena, *Der Spiegel* se u oba članka u kojima se to pominje, poziva na izvještaje hrvatskih medija.

„*Večernji list*, visokotiražni list blizak vladajućoj strukturi, tvrdi kako su bosanski borci – mudžahedini pod komandom jedinice „Crni labudovi“, specijalizirani na jednu odvratnost: Kada god im se ukaže prilika siluju Hrvatice te ih – po srpskom obrascu – nakon toga masakriraju.“ (*Der Spiegel* 21/1993: 142)

A u izdanju od 21. 06. 1993. *Der Spiegel* također citira *Večernji list*.

„Preživjeli zatočenici srpskih logora Omarska i Trnopolje bestijalno ubijaju svakoga ko im se nađe na putu, siluju i masakriraju nedužne Hrvatice.“ (*Der Spiegel* 25/1993: 118–119)

Der Spiegel u izdanju od 04. 03. 1996. godine govori o životu u nekim od sarajevskih naselja nakon završetka oružanih sukoba i potpisivanja

Daytonskog mirovnog sporazuma. U ovom izdanju se, između ostalog, govori i o logoru u restoranu „Kod Sonje“ u Vogošći i bunkeru iz Drugog svjetskog rata. U razgovoru sa preživjelim logorašem Esetom Muračevićem *Der Spiegel* otkriva.

„Ovdje su, po tvrdnjama, silovane zatočene muslimanke – sumnja pada na kanadskog UN generala Lewisa McKenzia. Muračević kaže kako je bivšeg UN komandanta dva puta vidio u bunkeru. Kako naglašavaju u opštini, identitet silovanih žena se za sada štiti. Kasnije će se pojaviti kao svjedoci.“ (*Der Spiegel* 10/1996: 169)

3.4. *Der Spiegel*ovo izvještavanje o masovnim grobnicama

Der Spiegel u period od 1991. do 1996. godine u šesnaest navrata izvještava o masovnim grobnicama. Jedan izvještaj se odnosi na Sloveniju, jedan na Hrvatsku, dok ostalih četrnaest na Bosnu i Hercegovinu, od čega devet na Srebrenicu i njenu okolinu. U svih četrnaest izvještaja, u kojima se donose podaci o masovnim grobnicama u Bosni i Hercegovini, odgovornost za zločine masovnih ubistava i njihovog prikrivanja se pripisuje srpskoj strani. U jednom izvještaju koji tretira Hrvatsku odgovornost se pripisuje i Srbima i Hrvatima, dok se u jednom izvještaju, također iz Hrvatske, govori o masovnim grobnicama sa kraja Drugog svjetskog rata.

Tako se u *Der Spiegelu* masovne grobnice prvi put spominju u izdanju od 30. 09. 1991. u reportaži „Bez 1941. ne bi bilo ni 1991“ koja u korelaciju dovodi događaje tokom Drugog svjetskog rata sa ratom u Hrvatskoj i historijskim odnosom između Srba i Hrvata. *Der Spiegel*, između ostalog, izvještava i o pronađenim masovnim grobnicama u Sloveniji, za koje se pretpostavlja da sadrže posmrtno ostatke velikog broja Hrvata i Slovenaca, ubijenih sredinom 1945. godine od strane partizana. Navodi se izjava Branka Mulića, tadašnjeg partizana:

„Partizanski oficiri su dovodili jednog po jednog na otvor pećine, svakome pucali u potiljak i pustili da tijelo padne na gomilu leševa u unutrašnjosti pećine. Oficiri su se konstantno morali mijenjati jer su im se pištolji pregrijavali.“ (*Der Spiegel* 40/1991: 220)

U izdanju od 06. 12. 1993. godine Renatte Flottau izvještava o svakodnevnicu u razorenom Vukovaru, pri čemu se navodi i podatak o postojanju velikog broja masovnih grobnica.

„Koliko Hrvata i Srba kriju masovne grobnice, pokušala je da otkrije komisija UN-a. Ali Srbi su u posljednjem trenutku povukli odobrenje za otvaranje masovne grobnice kod Ovčare, jer bi rezultati mogli dovesti do dodatne satanizacije Srba u procesu suđenja za ratne zločina u Haagu”.“ (*Der Spiegel* 49/1993: 165-166)

Der Spiegel izvještava u četrnaest navrata o masovnim grobnicama u Bosni i Hercegovini, u pet članaka u izdanjima iz 1995. godine i devet članka u izdanjima iz 1996. godine. Devet izvještaja se odnosi na Srebrenicu, tri na Bosansku krajinu, dok preostala dva općenito na prostor Bosne i Hercegovine.

U izdanju od 29. 01. 1996. godine *Der Spiegel* donosi podatke o istražnim radnjama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i otkrivanju masovnih grobnica. Posebnu pažnju istražitelja je privukao teritorij oko logora Omarska.

„Od kraja maja 1992. godine tokom dva i pol mjeseca svake noći se na kamion ukrcavalo od 50 do 150 zatvorenika, nakon čega su ih odvozili na oko šest kilometara udaljen ravni lokalitet unutar kompleksa rudnika. Tu su odmah ubijani. Istu noć bi bageri i kamioni leševe prekrivali zemljanim nanosima iz rudnika. Većina ubijenih se nalazi ispod svježih zemljanih nanosa na prostoru od ukupno dva kvadratna kilometra.“ (*Der Spiegel* 5/1996: 119)

Der Spiegel je u svom izvještavanju posebnu pažnju poklonio Srebrenici. Tako se u devet izvještaja spominju masovne grobnice sa ostacima srebreničkih žrtava. U izdanju od 15.07.1996. godine *Der Spiegel* prati rad eksperata Međunarodnog suda pravde u Haagu, angažovanih na ekshumacijama srebreničkih žrtava.

„Danas je međunarodni tim eksperata ekshumirao 40 leševa iz masovne grobnice koja se nalazi između Nove Kasabe i

Cerske, udaljene oko 30 kilometara od Srebrenice: Radi se o Muslimanima, koji su prije godinu dana prilikom bijega izokupirane UN sigurne zone Srebrenica hladnokrvno ubijeni od strane srpskih vojnika, te nakon toga bagerima razbacani po otvorenim poljima.“ (*Der Spiegel* 29/1996: 111

3.5. *Der Spiegel*ovo izvještavanje o protjerivanju

O protjerivanju stanovništva tokom oružanih sukoba na prostoru zemalja bivše Jugoslavije *Der Spiegel* javnost informira 46 puta. Četiri izvještaja tretiraju protjerivanje u Republici Hrvatskoj: od toga dva govore o protjerivanju hrvatskog i dva o protjerivanju srpskog stanovništva.

Šest izvještaja odnosi se na protjerana lica iz Bosne i Hercegovine, koja su raseljena unutar zemlje ili izbjegla u susjedne zemlje. Od toga se u pet od šest radi o civilnom bošnjačkom stanovništvu koje su protjerale srpske snage, dok se u jednom govori o srpskim izbjeglicama koje su protjerali Hrvati.

U 36 izvještaja *Der Spiegel* govori o izbjeglicama iz zemalja bivše Jugoslavije u Njemačkoj. Od tog broja se u 26 izdanja radi o izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine, dok se u deset radi o izbjeglicama iz Hrvatske.

Der Spiegel u svom izdanju od 25. 11. 1991 godine govori o protjeranom hrvatskom stanovništvu.

„Dio hrvatskih izbjeglica, od njih ukupno 500.000, koji su uspjeli napustiti područja bijede kao što su Vukovar, Dubrovnik ili Pakrac i probiti se do Zagreba, glavnog grada, koji se unatoč vidljivoj napetosti ipak skoro pa vratio u normalu. Prodavnice su pune, ima vode i struje. Kina i noćni klubovi su dobro posjećeni.“ (*Der Spiegel* 48/1991: 187)

U izdanju od 12. 10. 1992. godine *Der Spiegel* donosi informaciju o srpskim izbjeglicama u Banja Luci.

„Iseljavanje Muslimana i Hrvata se mora forsirati“, kaže Momčilo Bulajić, direktor prihvatnog centra za srpske izbjeglice u Banja Luci. Oko 17.000 Srba u gradu čeka da im se nadomjesti dom, iz kojeg su protjerani od protivničke strane.“ (*Der Spiegel* 42/1992: 202-203)

U izdanju od 15. 02. 1993. godine *Der Spiegel* donosi podatke o izbjeglicama u Rožaju, gradu smještenom u crnogorskom dijelu Sandžaka, u koji je za samo nekoliko dana pristiglo oko 4.000 izbjeglica iz Bosne i Hercegovine.

„Na sivim madracima sjede apatični, uplakani, uznemireni Muslimani, protjerani iz jugoistočne Bosne i Hercegovine, iz Trebinja.“ (*Der Spiegel* 7/1993: 153)

U izdanju od 28. 08. 1995 godine *Der Spiegel* izvještava o konvoju sa srpskim izbjeglicama iz Hrvatske Krajine, protjeranim nakon operacije „Bljesak“, koji je na putu prema Srbiji.

„Jedna deblja gospođa priznaje, brišući suze, da su joj bliže prijašnje hrvatske komšije, nego beogradski Srbi, sa kojima krajinski Srbi nikada nisu živjeli zajedno. Ona želi kući. Ali njen muž je odvrćao gorčeno: Nema povratka, kuće su u međuvremenu opljačkane i zapaljene. Udruženja za ljudska prava i UN su protekle sedmice pojačali sumnju: Hrvatska vojska se pobrinula da se nakon okupacije Krajine Srbi ne požele vratiti nazad. U okolini Knina zapalili su preko dvije trećine kuća, sistematski su uništavali srpsku imovinu. Civili koji su ostali su ubijeni.“ (*Der Spiegel* 35/1995: 145)

3.6. *Der Spiegel*ovo izvještavanje o uništavanju vjerskih i kulturnih dobara

O uništavanju vjerskih i kulturnih dobara *Der Spiegel* izvještava pet puta, dva puta tokom 1991. godine, dva puta tokom 1993. godine, te jednom tokom 1994. godine. Dva članka se odnose na Hrvatsku, dva na Bosnu i Hercegovinu, a jedan na područje Bosne i Hrvatske. U svim izvještajima se, direktno ili indirektno, izvještava o uništavanju vjerskih i kulturnih dobara od strane srpskih snaga.

Tako u izdanju od 04. 11. 1991. godine, *Der Spiegel* izvještava o masovnom uništavanju kulturnih i vjerskih dobara u Hrvatskoj.

„Barokni centri, koji se nalaze u poprištu sukoba, Vukovar, Osijek i Varaždin, su uništeni. Staro jezgro Dubrovnika, koje se kao svjetska kulturna baština nalazi pod zaštitom UNESCO-a, je također pretrpjelo teška oštećenja kroz slučajne pogodke.“ (*Der Spiegel* 45/1991: 193)

Također se navode i podaci iz izvještaja hrvatskog kardinala Franje Kuharića, kako je do oktobra 1991. godine 210 katoličkih crkava i 22 samostana u Hrvatskoj pretpjelo štetu usljed ratnih dejstava.

Der Spiegel u izdanju od 09. 12. 1991. godine izvještava o stradanju Vukovara, koji su do početka oružanih sukoba krasili historijski spomenici baroknog stila, te općenito masovnom uništavanju kulturnih dobara u Hrvatskoj.

„Hiljade ljudi su mrtvi, stotine hiljada su u bijegu, koga da brinu historijski spomenici? Nedostajaće najkasnije sljedećoj generaciji. Kada se postepeno prevaziđe žal za ubijenim, kao što je sada u Njemačkoj, ostaju uništeni gradovi kao nenadomjestiv gubitak.“ (*Der Spiegel* 50/1991: 206)

U izdanju od 13. 06. 1994 godine *Der Spiegel* izvještava o Bošnjacima u Banja Luci i uništavanju kulturnih i vjerskih dobara.

„Veliki, prazan prostor u centru grada – sa srebrenom kupolom, koja je bačena na hrpu smeća sa strane: Ovdje je nekada ponosno stajala Ferhad-pašina džamija iz 16. stoljeća, koja se nalazi pod zaštitom UNESCO-a. Dignuta je u vazduh zajedno sa ne manje poznatom Arnaudija-džamijom u proljeće 1993. godine – eksploziv je bio podešen istovremeno. Iste noći je vlast naložila da se kameni ostaci odvezu kamionima, iz straha da bi ovaj kulturni spomenik mogao biti ponovo sagrađen. Nema više nijedne od nekadašnjih 14 banjalučkih džamija!“ (*Der Spiegel* 24/1994: 145)

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Njemački sedmični časopis *Der Spiegel* je u razdoblju 1991–1996. godina detaljno izvještavao o događajima, posebno ratnim zločinima nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Od ukupno 680 analiziranih izvještaja koji tretiraju događaje u jugoslavenskim republikama 1991–1996. u 104 se javnost informira o ratnim zločinima, držeći se pri tome novinarskih principa objektivnosti i nepristrasnosti i ne prezajući imenovati jasno zločinca i žrtvu, njihovu nacionalnu i vjersku pripadnost, te politički,

društveni i historijski kontekst iz kojeg su proizašli.

Kvantitativnom analizom je utvrđeno da *Der Spiegel* o ratnim zločinima najčešće izvještava tokom 1992. i 1993. godine.

Od 104 analizirana članka, najviše njih odnosi se na protjerivanje, ukupno 46. Nakon toga najviše se govori o masovnim grobnicama i to u 16 tekstova, te o masovnim ubistvima i silovanjima u 13 članaka. Logori su opisani u 11, dok se o uništavanju vjerskih i kulturnih dobara govori u pet članaka.

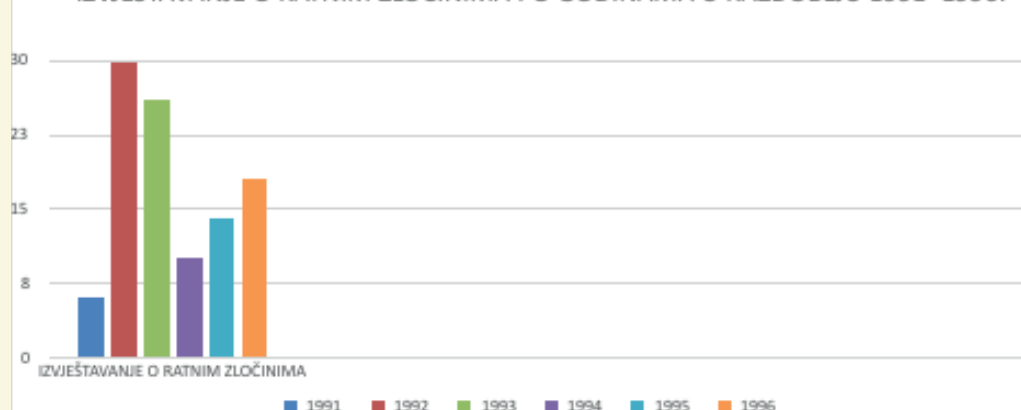
Od ukupno 104 analizirana članka koja informiraju javnost o ratnim zločinima, 86 se odnosi na Bosnu i Hercegovinu, 17 na Republiku Hrvatsku, a jedan na Sloveniju. Pri tome je potrebno napomenuti da se u članku o masovnim grobnicama radi o masovnoj grobnici iz Drugog svjetskog rata pronađenoj u Sloveniji, te se historijski kontekst zločina iz tog razdoblja povezuje sa zločinima iz perioda 1991–1996.

Također je potrebno napomenuti da se izvještava o žrtvama ratnih zločina smještenim na liječenju u Srbiji, s tim da su se zločini dogodili u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

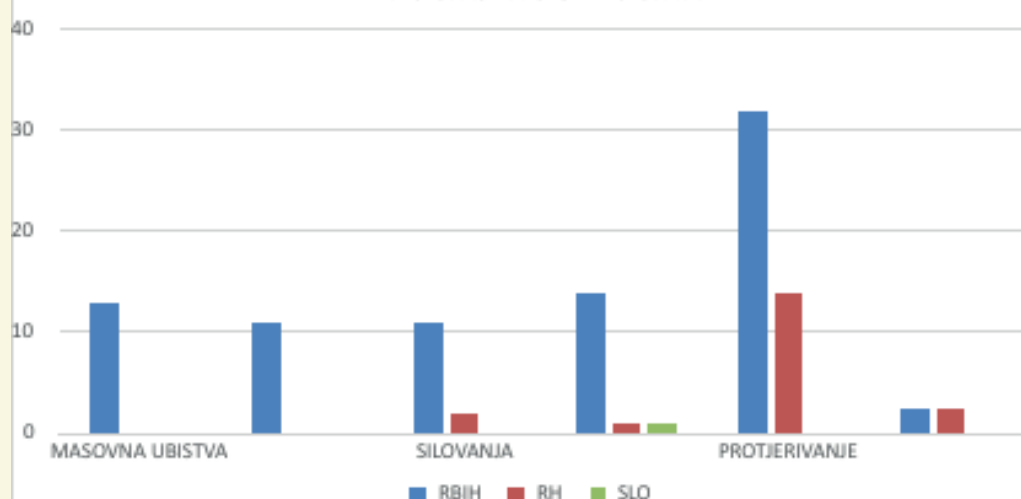
Kada su u pitanju počinioci ratnih zločina od ukupno 104 analizirana izvještaja *Der Spiegel* u 84 slučaja izvještava o ratnim zločinima koja je počinila srpska strana, u 12 slučajeva o zločinima koje je počinila hrvatska, a u sedam bošnjačka strana. U jednom slučaju tretira se pitanje masovnih grobnica iz Drugog svjetskog rata gdje se pokušava objasniti uzročno–posljedični historijski kontekst. Ovdje napominjemo da, s obzirom na karakter sukoba, *Der Spiegel* u Republici Hrvatskoj izvještava isključivo o ratnim zločinima između hrvatske i srpske strane, dok se u Bosni i Hercegovini izvještava o ratnim zločinima na sve tri strane.

Od 104 analizirana *Der Spiegelova* članka, u 79 slučajeva se izvještava o civilnim žrtvama – Bošnjacima.

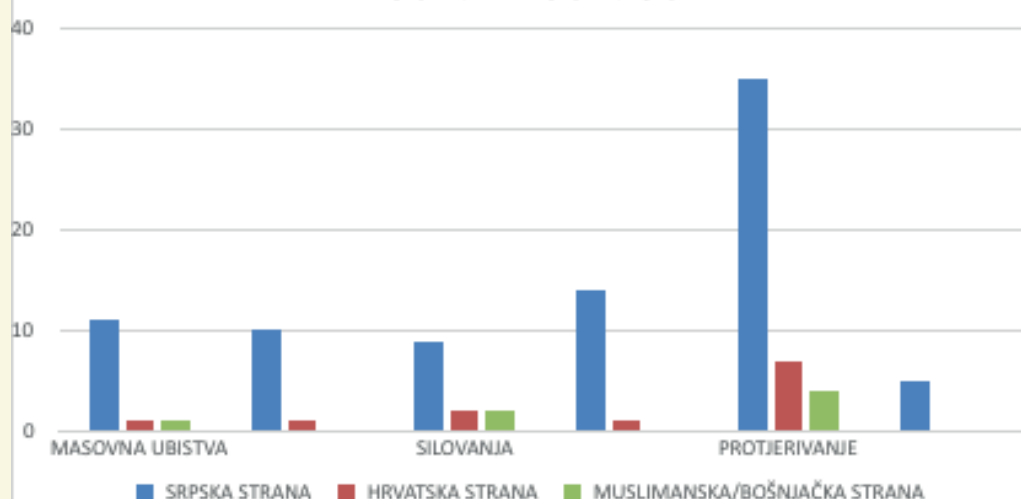
IZVJEŠTAVANJE O RATNIM ZLOČINIMA PO GODINAMA U RAZDOBLJU 1991–1996.

IZVJEŠTAVANJE O RATNIM ZLOČINIMA PO VRSTI ZLOČINA I MJESTU POČINJENOG ZLOČINA

BROJ IZVJESTAJA O RATNIM ZLOČINIMA PO VRSTI RATNOG ZLOČINA I POČINIOCIMA

5. ZAKLJUČAK

U rezultatima istraživanja predstavili smo detaljnu strukturu *Der Spiegel*ovog izvještavanja o ratnim zločinima počinjenim tokom oružanih sukoba u zemljama bivše Jugoslavije nakon njenog raspada. Iz analize se jasno vidi da je *Der Spiegel* uložio ogromne napore da njemačku, evropsku i svjetsku javnost upozna o svim bitnim segmentima vrlo složene političke, vojne, historijske, nacionalne, vjerske i kulturološke situacije u srcu Evrope krajem 20. stoljeća, koja je dovela do ratnih sukoba, stradanja, ratnih zločina i zločina genocida.

Der Spiegel je javnost redovno informirao, poštujući principe objektivnosti i nepristrasnosti i uzimajući u obzir sve strane sukoba. S obzirom na značaj ovog časopisa za evropsku i svjetsku javnost tog razdoblja, informacije koje su s terena dolazile do njegovih čitalaca doprinijele su formiranju javnog mnijenja o svim pitanjima vezanim za raspad SFRJ, oružane sukobe te ratne zločine i zločin genocida.

IZVORI

1. "Ohne 1941 kein 1991", *Der Spiegel* 40/1991, 30. 09. 1991, str. 220.
2. "210 Krichen in Jugoslawien zerstört", *Der Spiegel* 45/1991, 04. 11. 1991, str. 193.
3. "Wir alle haben verloren", *Der Spiegel* 48/1991, 25. 11. 1991., str. 187.
4. "Kunst denk mäler", *Der Spiegel* 50/1991, 09. 12. 1991., str. 206.
5. "Du bist blind geworden vor Macht", *Der Spiegel* 24/1992, 08. 06. 1992., str. 157.
6. "Hier ist alles gesund und munter", *Der Spiegel* 34/1992, 17. 08. 1992, str. 135.
7. "Dort kam keiner lebend heraus", *Der Spiegel* 42/1992, 12. 10. 1992., str. 202-203.
8. "Kleiner als ein Stück Dreck", *Der Spiegel* 50/1992, 07. 12. 1992., str. 184.
9. "Krieg der Psychopathen", *Der Spiegel* 53/1992, 28. 12. 1992., str. 114-115.
10. "Am Hals die Handgranate", *Der Spiegel* 7/1993, 15. 02. 1993, str. 153.

11. "Fluchtburg der Geschlagenen", *Der Spiegel* 16/1993, 18. 04. 1993., str. 188-189.
12. "Schwarze Schwäne", *Der Spiegel* 21/1993, 24. 05. 1993., str. 142.
13. "Sieg des Wolfs", *Der Spiegel* 25/1993, 21. 06. 1993., str. 118-119.
14. "Jedes Kind istbewaffnet", *Der Spiegel* 49/1993, 05. 12. 1993., str. 165-166.
15. "Die Qual dauerte Stunden", *Der Spiegel* 8/1994, 20. 02. 1994., str. 75.
16. "In den Autobus und ab", *Der Spiegel* 24/1994, 13. 06. 1994., str. 145.
17. „Zwei Granaten zuviel“, *Der Spiegel* 22/1995, 29.05.1995. str. 140.
18. "Wir haben euch nicht gerufen", *Der Spigel* 35/1995, 28. 08. 1995., str. 145.
19. "Epizentrum des Todes", *Der Spiegel* 36/1995, 04. 09. 1995., str. 32.
20. "Soldaten, Mörder, Sieger", *Der Spiegel* 2/1996, 08. 01. 1996., str. 116.
21. "Morde in der Nacht", *Der Spiegel* 5/1996, 28. 01. 1996., str. 119.
22. "Ist die Welt verrückt?", *Der Spiegel* 10/1996, 04. 03. 1996., str. 169.
23. "Ort ohne Mitleid", *Der Spiegel* 29/1996, 14. 07. 1996., str. 111.

LITERATURA

1. Bal, Francis (1997), *Moć medija*, Clio, Beograd
2. Bešker, Inoslav (2004), *Istraživačko novinarstvo – iznozemstvo, oružje, ratovi*, Hrvatsko novinarsko društvo, Zagreb
3. Bjelica, Mihailo (1983), *Štampa i društvo*, Jugoslovenski institut za novinarstvo, Beograd
4. Cutlip, Scott, Allen Center, Glen Broom (2000), *Odnosi s javnošću*, Mate, Zagreb
5. Dejl, Luis Alvin (2004), *Etika u medijima, primjeri i kontraverze*, Media centar, Beograd
6. Đorđević, Toma (1989), *Teorija informacija*, Partizanska knjiga, Beograd
7. Fejzić-Čengić, Fahira (2004), *Medijska globalizacija svijeta*, Promokult -

GIK OKO, Sarajevo

8. Fejzić-Čengić, Fahira (2007), *Uvod u teoriju informacija*, Promocult, Sarajevo
9. Fejzić-Čengić, Fahira (2014), *Stvarnost i mediji – vrijeme istrošenih ideologija*, Dobra knjiga, Sarajevo
10. Herman, Edvard S., Robert V. Mekčesni (2004), *Globalni mediji*, Clio, Beograd
11. Karović-Babić, Merisa (2014), *Masovna ubistva civila u Sarajevu za vrijeme opsade 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
12. Kečo-Isaković, Emina (2006), *Izazovi mas-medija*, TKD Šahinpašić, Sarajevo
13. Kornić, Daniel (1999), *Etika informisanja*, Clio, Beograd
14. Kurtić, Nail (2000), *Uvod u teoriju mas-medijske informacije*, Filozofski fakultet u Tuzli, Tuzla
15. Lippman, Walter (1995), *Javno mnijenje*, Naklada Naprijed, Zagreb
16. Nuhanović, Asad (1998), *Fenomen javnosti*, Promocult, Sarajevo
17. Nuhanović, Asad (2005), *Demokratija, medij, javnost*, Promocult, Sarajevo
18. Slavković, Dušan (1988), *Biti novinar*, Naučna knjiga, Beograd
19. Stiglmayer, Alexandra (1993), *Massenvergewaltigung, Krieg gegen die Frauen*, Fischer Taschenbuch Verlag, Freiburg
20. Tjurou, Džozef (2012), *Mediji danas, uvod u masovne komunikacije*, Clio, Beograd
21. Tomić, Zorica (2003), *Komunikologija, Čigoja štampa*, Beograd
22. Tucaković, Šemso (1999), *Historija komuniciranja*, Studentska štamparija Univerziteta, Sarajevo
23. Tucaković, Šemso (2004), *Leksikon mass medija*, Prosperitet, Sarajevo

24. Vočkić-Avdagić, Jelenka (2002), *Političko komuniciranje i demokratska konsolidacija*, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo
25. Vočkić-Avdagić, Jelenka (2002), *Savremene komunikacije – ne/sigurna igra svijeta*, Edicija univerzitetska knjiga, FPN, Sarajevo
26. Vreg, France (1991), *Demokratsko komuniciranje*, Narodna i univerzitetska biblioteka BiH, FPN, Sarajevo
27. Žaket, Dejl (2007), *Novinarska etika – moralna odgovornost u medijima*, Službeni glasnik, Beograd

The reporting of the German weekly magazine Der Spiegel about war crimes committed during the armed conflicts in the Yugoslav republics after dissolution of SFRJ

Summary

After the beginning of the armed conflict, first in Slovenia, then in Croatia and then in Bosnia and Herzegovina, it was necessary to inform the European and world public about war crimes, mass murder, camps, rapes. The international media had an extremely important role in shaping the international public opinion, as well as to lead to the political decisions how to resolve the crisis in the heart of Europe at the end of the twentieth century. This research is an analysis about the reporting of the weekly journal Der Spiegel, which informed German, European and World public about war and war crimes. The paper presents a detailed analysis of Der Spiegel's reports with clear and precise quantitative indicators on the species, place, perpetrators and victims.

Keywords: Der Spiegel, armed conflict, war crimes, media

Ilvana Čengić

Univerzitet u Sarajevu

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava

cengic.ilvana00@gmail.com